

Forsendugreining fyrir verndun Breiðafjarðar með tilliti til byggðapróunar og sjálfbærrar nýtingar

DRÖG AÐ TILLÖGUM STÝRIHÓPS Kynnt og rædd á íbúafundum í mars 2024

Löggjöf um skipulag haf og strandsvæða (lög nr. 88/2018) verði nýtt hið fyrsta við skipulag Breiðafjarðar

Löggjöfin er tiltölulega nýlegt tæki til að kortleggja og forgangsraða verkefnum á strandsvæðinu. Skipulag haf- og strandsvæða er skipulagsáætlun fyrir afmarkað svæði á fjörðum og flóum utan staðarmarka sveitarfélaga, þar sem sett er fram stefna og ákvarðanir stjórnvalda um framtíðarnýtingu og vernd svæðisins. Mörk verndarsvæðis Breiðafjarðar eru með þeim fyrirvara að þau skarast á við síðari ákvæði laga um afmörkun lögsögu sveitarfélaga til hafsins (netlög), lög um strandsvæðaskipulag, lög um náttúruvernd og lög um eignarrétt ríkisins á hafsbotni. En samkvæmt lögum um vernd Breiðafjarðar ná mörk laganna til allra eyja, hólma og skerja á Breiðafirði ásamt fjörum í innri hluta fjarðarins. Mörk strandsvæðis má segja að taki síðan við þar sem mörkum verndarsvæðis sleppir eða þau skarast lítillaga og því myndi gerð strandsvæðaskipulags í samspili við lög um verndun Breiðafjarðar ná að móta heillega umgjörð um Breiðafjarðarsvæðið allt.

Að mati stýrihóps er gerð haf- og strandsvæðaskipulags fyrir Breiðafjörð mikilvægasta skrefið til að móta framtíðarsýn og forgangsröðun fyrir svæðið og undirstaða þess að kortleggja auðlindir og skapa sátt um verndun og nýtingu.

Nánar um skipulag- haf og strandsvæða:

Skipulag haf- og strandsvæða byggir á nýlegri löggjöf frá árinu 2018. Búið er að ljúka og staðfesta strandsvæðaskipulög fyrir Vestfirði og Austfirði.

Í landsskipulagsstefnu er sett fram stefna um skipulag haf- og strandsvæða sem á að veita grundvöll fyrir fjölbreyttri nýtingu um leið og viðhaldið verði mikilvægum auðlindum hafsvæða við Ísland.

Skipulagssvæði haf- og strandsvæða nær frá netalögn. þ.e.a.s. 115 m frá stórstraumsfjöru og að grunnlínu landhelginnar. Við Breiðafjörð eru ytri mörk frá Öndverðarnesi og að Skor.

Viðfangsefni stefnunnar geta varðað starfsemi á haf- og strandsvæðum, svo sem orkuvinnslu, eldi og ræktun nytjastofna, efnistöku, umferð og ferðapjónustu. Hún fjallar einnig um vernd haf- og strandsvæða sem og náttúruvá og útivist.

Skipulag haf- og strandsvæða er unnið í samvinnu ríkis og sveitarfélaga.

Áherslur í haf- og strandsvæðisskipulagi:

- Skipulagið veiti grundvöll fyrir fjölbreyttri nýtingu og viðhaldi mikilvægum auðlindum hafsvæða.

- Skipulagið byggist á heildarsýn á málefni hafsins og viðhaldi heilbrigði, líffræðilegri fjölbreytni og framleiðslugetu hafsins.

- Byggist á vistkerfisnálgun til að stuðla að sjálfbærri nýtingu auðlinda og viðhaldi vistkerfa.

Gerð strandsvæðaskipulags er tímafrekt ferli en dregur fram fyrirætlanir aðila á svæðinu. Sveitarfélög hafa aðkomu að gerð strandvæðaskipulags.

Nánari upplýsingar má sjá á hafskipulag.is

Mörk verndarsvæðis Breiðafjarðar verði hnitsett

Yfirfara þarf skilgreiningu á mörkum verndarsvæðis Breiðafjarðar. Lög nr. 54/1995 um vernd Breiðafjarðar afmarka verndarsvæðið, en skýra þarf lögin þannig að enginn vafi leiki á umfangi verndarsvæðisins með hnitsetningu.

Bent hefur verið á að mörk verndarsvæðisins séu ekki skýr miðað við skilgreiningar laga um haf- og strandsvæðaskipulag, mörk aðalskipulags sveitarfélaga, lög um eignarrétt ríkisins á hafsbotni og lög um fiskveiðilandhelgi Íslands. Hér er ekki verið að leggja fram tillögu um stækkun eða minnkun verndarsvæðis, einungis að mörk og umfang verndarsvæðisins verði hafin yfir allan vafa. Standi vilji sveitarfélaganna Snæfellsbæjar og Vesturbyggðar til að mörk verndarsvæðisins verði dregin vestar en nú er, þá er ekkert því til fyrirstöðu.

Greina kosti og galla þess að skrá verndarsvæði Breiðafjarðar (eða hluta þess) á lista Unesco, á Ramsar skrá og /eða að gera Breiðafjörð að þjóðgarði

Breiðafjarðarnefnd nefndi þessar hugmyndir í skýrslu sinni um Framtíð Breiðafjarðar (2021). Mikil óvissa ríkir um hvað þessar hugmyndir þýða fyrir Breiðafjörð og eru um þær skiptar skoðanir.

Ýmsir sjá tækifæri t.d. í þjóðgarði, varðandi sjálfbærni, ferðaþjónustu, vörumerki og viðskipti. En aðrir óttast að verndun geti gengið of langt og verið á kostnað atvinnulífs og íbúa.

Sveitarfélög á svæðinu skapi sameiginlegan vettvang til samtals

Sveitarfélögin við Breiðafjörð hafa annars vegar tengsl í gegnum Samtök sveitarfélaga á Vesturlandi og svo Fjórðungssamband Vestfirðinga hins vegar. Árangursríkt gæti verið fyrir sveitarfélög við Breiðafjörð að koma saman reglulega og yfirfara stöðu sína og álitamál gagnvart verndun og nýtingu Breiðafjarðar. Meðan á vinnu við haf- og strandsvæðaskipulag stendur, starfar Svæðisráð skipað af fulltrúum ríkis og sveitarfélaga bera ábyrgð á gerð skipulagsins en Skipulagsstofnun vinnur að gerð þess í umboði svæðisráðs.

Öflugar rannsóknir

Samfélög og atvinnulíf byggja á nýtingu Breiðafjarðar og til að tryggja sjálfbærni þeirrar nýtingar þarf öflugar rannsóknir á lífríki og auðlindum, svo og rannsókn á þolmörkum umhverfis, samfélaga og atvinnulífs Breiðafjarðar og miðla þeim til almennings og hagaðila.

Rannsóknamiðstöðvar við Breiðafjörð þarf að efla í þessu samhengi og ná þannig inn gæðum sem felast í nálægð og skilningi varðandi rannsóknarviðfangið og eflingu þekkingarsamfélags við Breiðafjörð. Leitast verði við að rannsóknir s.s. Hafrannsóknastofnunar og Náttúrufræðistofnunar verði í góðu samstarfi við rannsóknastofnanir við Breiðafjörð.

Efla þarf rannsóknarsetur sem þegar eru til staðar þ.e. að þau séu á heimaslóðum og efla rannsóknir í héraði og auka samstarf þeirra í milli.

Náttúrustofur Vesturlands og Vestfjarða gegna hér hlutverki svo og Háskólasetur Háskóla Íslands á Snæfellsnesi. Þá er mikilvægt að nýta aðstöðu á svæðinu til rannsókna eins og Vör rannsóknarsetur býður upp á. Eins eru hugmyndir um stofnun Fjöruuseturs á Barðaströnd. Markmið með stofnun þess er að mynda vettvang fræðasamfélagsins um fjöruna þ.e. vistkerfið í millibili lands og sjávar. Á þessum vettvangi verði fjallað um vernd, nýtingu og stöðu samfélaga, eins er markmið að reka gestamiðstöð auk þess að bæta aðgengi og upplýsingar um fjöruna fyrir almenning og ferðamenn. Þörungamiðstöð Íslands á Reykhólum er ætlað að stuðla að aukinni þekkingu og byggja upp þekkingarbanka varðandi nýtingu þörunga við Ísland. Einnig má nefna rannsóknar- og þróunarsetur fiskeldis á Patreksfirði.

Brýnt rannsóknarviðfangsefni snýr að þangi og þara í Breiðafirði og nýtingu þessara auðlinda og mikilvægi sem uppeldisstöðvar þorsks.

Komið verði á fót miðlægum gagnagrunni um rannsóknir tengdar Breiðafirði.

Mikilvægt er að rannsóknarsetrin eigi í samtali við atvinnulífið um auðlindir og nýtingu þeirra.

Fjölpættar rannsóknir á lífríki Breiðafjarðar eru grunnur að upplýstum ákvörðunum og trúverðugum áætlunum til að fylgja eftir ákvæðum laga um vernd Breiðafjarðar.

Rannsóknastarf þarf m.a. að beinast að auðlindum í stærra samhengi alls vistkerfis Breiðafjarðar og fellur að hugmyndum um uppbyggingu þekkingarnets í Stykkishólmi, en Stykkishólmsbær hefur fengið stuðning frá Háskóla, iðnaðar og viðskiptaráðuneytinu til að undirbúa stofnun þekkingarnets við Breiðafjörðinn. Hugmyndin er að með þekkingarneti megi tengja saman alla þá aðila sem vinna að rannsóknum, þekkingarsköpun og nýsköpun á svæðinu. Sköpuð verði umgjörð til þess að efla samstarf þessara aðila og ýta undir sóknarfæri til þess að styrkja rannsóknir, þekkingarsköpun og nýsköpun á svæðinu.

Rannsóknaráætlun um þolmörk vistkerfis Breiðafjarðar og vöktun á lífríki

Þörf er á gleggri og ítarlegri upplýsingum um stöðu vistkerfis Breiðafjarðar og greina ítarlega þolmörk svæðisins svo unnt sé að stuðla að sjálfbærri nýtingu Breiðafjarðar. Nýting auðlinda Breiðafjarðar þarf að vera sjálfbær og byggjast á vísindalegum gögnum sem túlkuð eru með vistkerfisnálgun að leiðarljósi. Við mat á sjálfbærni hvers kyns nýtingar er því ekki nægjanlegt að horfa einungis til einnar tegundar, heldur áhrifa nýtingarinnar á vistkerfi Breiðafjarðar. Þannig verði tryggt að nýting tegunda skaði ekki aðra hagsmuni eða lífríki Breiðafjarðar í heild sinni.

Árið 1993 staðfesti Ísland Bernarsamninginn um vernd villtra plantna og dýra og lífsvæða í Evrrópu. Árið 2022 sendi fastanefnd Bernarsamnings frá sér tilmæli nr. 218 um hugsanleg neikvæð áhrif á náttúru Breiðafjarðar og umhverfi þess vegna nýrra vegamannvirkja. Tilmæli fastanefndar eru samtals níu og snúa að vegaframkvæmdum við Vestfjarðarveg nr. 60, auk þess sem þau fjalla um verndarsvæði Breiðafjarðar í heild. Þar eru settar fram tillögur um hvernig styrkja megi vernd svæðisins til framtíðar, s.s. með upptöku alhliða vöktunaráætlunar fyrir vistkerfi Breiðafjarðar. Tilmælin leggja áherslu á mikilvægi samráðs hvað varðar vegaframkvæmdir á svæðinu og einnig að samráð sé haft um tillögur að mögulegri styrkingu verndar Breiðafjarðar.

Landvarsla. Stýrihópur leggur til að landvarsla verði efld í þeim tilgangi að auka umsjón með og fræðslu um svæðið

Tilraunaverkefni um landvörslu var starfrækt sumrin 2019 -2021 með sérstakri fjárveitingu til Breiðafjarðarnefndar. Aukinn fjöldi ferðamanna á svæðinu kallar á að fylgst verði betur með lífríkinu. Nýleg friðlýsing Látrabjargs og hugmyndir stjórnvalda og sveitarfélaga um stofnun þjóðgarðs á svæði sem nái frá Vatnsfirði til og með Dynjandisvogi kallar á aukna landvörslu. Þetta á einnig við um nýframkomnar hugmyndir um þjóðgarð við Klofning.

Aukin landvarsla byggir undir þekkingu á svæðinu og er atvinnuskapandi.

Starf Breiðafjarðarnefndar

Síðast en ekki síst þarf samhliða því sem aukin áhersla er lögð á Breiðafjörð að styrkja starf Breiðafjarðarnefndar með auknu framlagi þannig að nefndin nái betur að sinna hlutverkum sínum og styrkja tengsl við sveitarfélögin við Breiðafjörð. Framlög til nefndarinnar hafa verið nánast óbreytt um langt skeið.

Byggðapróun

Byggðapróun: Í áætlunum innviðaráðuneytis er búsetufrelsi sett að meginmarkmiði og með því verði unnið að tryggja lífsgæði íbúa. Lífsgæði felist í að geta valið búsetu, búsetuform og um allt land megi njóti sambærilegra gæða í umhverfi, innviða og opinberrar þjónustu. Setja þarf fram tillögur sem vinna með aðgerðum í áætlunum innviðaráðuneytis, fyrir Breiðafjörð verði sett að markmiði að stuðla að hagfeldri samfélagsþróun við Breiðafjörð í heild og innan einstakra búsetusvæða. Hins vegar þarf að beita ólíkri nálgun eftir því sem þróun einstakra samfélaga hefur verið á undanförunum áratugum með vísan til greiningar á þróun mannfjölda og atvinnulífs í stöðuskýrslu.

Samgöngubætur: Einn lykilþáttur í að ná fram hagfeldri samfélagsþróun við Breiðafjörð eru bættar tengingar búsetusvæðanna, þar sem jöfnum höndum er verið að skapa einstaka svæðum sem og Breiðafirði í heild, ný tækifæri og bætt samkeppnisstöðu. Fyrir atvinnulíf eru góðar samgöngur sömuleiðis lykilatriði s.s. fyrir eflingu ferðaþjónustu og þungaflutningar á hráefni og afurðum.

Það er hins vegar ljóst að samgöngur á landi við Breiðafjörðinn eru allgerlega ófullnægjandi. Þau verkefni sem þarf að ráðast í eru þekkt og þau eru tilgreind í gildandi sem og fyrri samgönguáætlunum en hefur ítrekað verið frestað. Stofnvegaframkvæmdir á Snæfellsvegi um Skógarströnd og lokaáfangi Vestfjarðavegar 60 frá Bjarkarlundi að Skálanesi verður að telja hér í forgangi.

Vegur um Skógarströnd er malarvegur að stórum hluta með 7 einbreiðum brúm en vegurinn er mikilvæg tenging Snæfellsnes og Dala og sveitum sem að honum liggja. Í tillögu að samgönguáætlun 2024-2038 er gert ráð fyrir lítilsháttar framkvæmdum tímabilið 2024-2029 en að öðru leyti vísað á seinni tímabil. Leggja verður megináherslu að framkvæmdir komist á fyrsta tímabil nýrrar samgönguáætlunar.

Framkvæmdir við Vestfjarðaveg 60 hafa verið kaflaskipt með ítrekuðum frestunum. Nú sér nú loks fyrir endann á framkvæmdum eftir rúmlega tveggja áratuga framkvæmdatíma, með heildarendurnýjun gamalla malarvega og nýframkvæmdum með þverun fjarða. Leggja verður megináherslu að ekki verið frekari frestanir og lokið verði við framkvæmdir á vegkafla milli Bjarkarlundar og Skálaness og ljúki eigi síðar en 2027. Hér er um að ræða kaflann á milli Djúpaþarðar og Melaness með þverun Djúpaþarðar og Gufuþarðar þá verður kominn láglendisvegur sem hefur tekið af erfiða fjallvegi um Hjallaháls (eftir að framkvæmd við veginn um Teigsskóg og þverun Þorskafjarðar lauk 2023) og Ódrjúgsháls.

Ástand Vestfjarðavegar 60 sem stofnvegur í Dalabyggð og Reykhólahreppi er orðið alvarlegt. Í tillögu að samgönguáætlun eru tilgreindir tveir kaflar, annarsvegar vegkafla milli Reykjadalssá að Haukadalsá og svo kafla frá Bjarkarlundi að Gilsfjarðarbrú. Þetta eru nauðsynlegar framkvæmdir en slitlag og burðarlag hefur víða gefið sig vegna aukinnar umferðar og á honum eru hættulegar einbreiðar brýr m.a. við Haukadalsá.

Tillaga að samgönguáætlun er að meginþungi framkvæmda við þessa vegkafla á að vera á 2. og 3. tímabili Samgönguáætlunar þ.e. 2029-2033 og 2034-2038, slík tímasetning er óásættanleg fyrir samfélög og atvinnulíf og verður að hraða þessum framkvæmdum. Setja þarf einnig fram þá kröfu að setja heildstæða tillögu um endurgerð Vestfjarðavegar 60 á þessu svæði og tilgreina einnig vegkafla frá Gilsfjarðarbrú að Saurbæ og frá Reykjadalssá að Bröttubrekku.

Tengivegir við Breiðafjörð eru mikilvægir fyrir samgöngur í dreifbýli og eru um leið lykilþáttur við uppbyggingu ferðaþjónustu. Hér eru forgangsmál að hraða framkvæmdum við með endurnýjun gamalla malarvega með því að leggja þá bundnu slitlagi og fækka einbreiðum brúm samhliða. Hér eru tvö svæði í forgangi, annars vegar Klofningsvegur á Fellsströnd og Skarðsströnd en þessi leið er hluti af Vestfjarðaleiðinni sem nýtur vaxandi vinsælda ferðamanna. Og hins vegar það Rauðasandsvegur, Órlygshafnarvegur og Látrabjargsvegur sem eru vegir er liggja að meginseglum ferðaþjónustu við norðanverðan Breiðafjörð og eru sömuleiðis hluti af áfangastöðum tengdum Vestfjarðaleiðinni.

Breiðafjarðarferjan hefur verið meginstoð samgangna sunnanverðra Vestfjarða og byggðina í Flatey. Mikilvægi ferjunnar fyrir ferðaþjónustu á Vestfjörðum og Snæfellsnesi er stöðug og fer vaxandi með fjölgun ferðamanna til landsins. Hugmyndir hafa verið settar fram um byggingar nýrrar ferju og hún verði knúin vistvænu eldsneyti.

Afhendingaröryggi raforku: Afhendingaröryggi raforku er samspil orkuframleiðslu og flutningskerfis raforku. Í skýrslu starfshóps umhverfis, orku og loftslagsráðherra „Efling samfélagsins á Vestfjörðum“, frá júní 2023 eru lagðar fram beinar tillögur er varða orkuframleiðslu og flutningsmál raforku á Vestfjörðum, hraða verður umfjöllun um þessar tillögur og ná fram niðurstöðu.

Í þingsályktun Alþingis um flutningskerfi raforku frá 2018 er sett að markmiði að hringtenging raforkukerfis verði lokið 2030 og dreifikerfis fyrir 2040. Flutningskerfi á Vestfjörðum, í Dölunum og á Snæfellsnesi er ekki hringtengt í dag og núverandi flutningslínur eru um og yfir 50 ára gamlar. Staðan setur þessi svæði í mun lakari samkeppnisstöðu, miðað við aðra landshluta sem eru þegar hringtengdir og setur því hindranir fyrir uppbyggingu atvinnulífs og samfélaga og áætlunum um orkuskipti. Það er eindregin krafa að stefnumörkun Alþingis verði sett að leiðarljósi og þessi svæði verði hringtengd fyrir árið 2030.

Til að koma á þessum hringtengingum þarf annars vegar að tvöfalda flutningslínu (Vesturlínu) sem liggur frá Hrútatungu, um Glerárskóga, Geiradal og í Mjólka. Hinsvegar að byggja upp nýja flutningslínu frá Vogaskeiði á Snæfellsnesi í tengivirkið að Glerárskógum sem hringtengir þá einnig Dali, en til vara í nýtt tengivirki á Holtavörðuheidi. Koma þarf á samstilltu átaki ríkis og sveitarfélaga í samvinnu við landeigendur til að flýta þessum framkvæmdum.

Fjarskiptamál: Farnet. Mörkuð hefur verið stefna til 2026 um uppbyggingu senda á stofnvegum við Breiðafjörð, flestir sendar verða settir upp við norðanverðan Breiðafjörð þar sem verulegar gloppur eru í farnetssambandi. Mörg svæði og vegkaflar á Vesturlandi og Vestfjörðum eru síðan utan kvaða Fjarskiptastofnunar á fjarskiptafélög um frekari uppbyggingu, sérstaklega er vakin athygli á að mikilvæga tengivegi s.s. á Laxárdalsheiði og vinsæl og vaxandi ferðamanna og útivistarsvæði á vegi fyrir Klofning um Fellsströnd og Skarðsströnd, veg að Látrabjargi og Rauðasandi.

Hvetja þarf einnig til samhliða uppbyggingar við farnetið á sendum fyrir Tetrakerfi björgunaraðila og lögreglu en sömu gloppur eru í því kerfi og á farneti.

Fastnet – ljósleiðari. Útbreiðsla ljósleiðaraneta er mjög mismunandi eftir sveitarfélögum og innan þeirra á Vesturlandi og Vestfjörðum. Við Breiðafjörð er staðan er verst í Snæfellsbæ og Búðardal að því gefnu að uppbyggingaráform í Grundarfirði og Stykkishólmi gangi eftir á árinu 2024 en ella eru þessir staðir í vondri stöðu.

Tækifæri í ferðapjónustu: Í viðtölum við íbúa við Breiðafjörð sem tekin voru í tengslum við vinnu við sviðsmyndagreiningu kom skýrt fram að ýmsum þykir mikilvægt að nýta betur þau tækifæri sem eru til eflingar ferðapjónustu við Breiðafjörð. Á og við verndarsvæði Breiðafjarðar eru víða einstök náttúrusvæði. Áfangastaðaáætlanir Vestfjarða og Vesturlands eru leiðarljós um forgangsroðun verkefni. Mikilvægt er að áfangastaðir á jaðri verndarsvæðis Breiðafjarðar fái meiri athygli við úthlutanir úr opinberum sjóðum s.s. framkvæmdasjóði ferðamannastaða.

Endurskoðun reglugerða: Í nýrri skýrslu sem unnin var af ráðgjafafyrirtækinu Eigið fé fyrir SSV, Vestfjarðarstofu og SSNV um “Leiðir að byggðafestu” kemur fram að víða gangi regluverk og eftirlitskröfur opinberra aðila allt of langt. Þetta takmarki tækifæri til nýsköpunar við nýtingu auðlinda. Þar er tekið dæmi af kræklingarækt sem á undir högg að sækja vegna regluverks og krafna um eftirlit, atvinnugrein sem hefur alla burði til þess að blómstra við Breiðafjörðinn. Það er afar brýnt að stjórnvöld endurskoði reglugerðir og kröfur um eftirlit þar sem það er engum til hagsbóta.

Nýsköpunarstarf: Mikilvægt er að efla nýsköpunarstarf við Breiðafjörðinn þannig að hægt sé að nýta auðlindir með sjálfbærum hætti, auka verðmætasköpun þeirra og grípa þau tækifæri sem Breiðafjörðurinn býður upp á. Þetta þarf að gera með því að efla rannsóknartengda nýsköpun og nýta til þess stuðning opinberra sjóða, innlendra sem erlendra, og samstarfi við atvinnulíf. Sóknaráætlanir Vesturlands og Vestfjarða sem og Byggðaáætlun hafa lagt línur sem unnt er að fylgja varðandi nýsköpun.

Lagareldi; sem fram kemur í stöðuskýrslu er vagga nýtingar á þangi og þörungum á Íslandi við Breiðafjörð og mikilvægt að efla rannsóknir til að byggja traustan grunn fyrir áframhaldandi sjálfbæra nýtingu þessara auðlinda.

Í stefnumörkun stjórnvalda um Lagareldi er fjallað um mikla framtíðarmöguleika tengd þörungarækt og telja verður mikla möguleika á uppbyggingu við Breiðafjörð á þessu sviði, byggt á þeirri reynslu sem þegar er til staðar og landfræðilegum aðstæðum. Stjórnvöld leggja nú áherslu á að setja lagaramma fyrir fiskeldi en vilja fresta vinnu um setningu lagaramma fyrir þörungarækt. Skorað er á stjórnvöld að endurskoða þá ákvörðun og hefja nú þegar vinnu við setingu lagaramma fyrir þörungarækt enda líklegt að þörungarækt verði til mikilla hagsbóta fyrir samfélögin við Breiðafjörð.